

Aneta Kowalska
Biblioteka Politechniki Krakowskiej

Zakładki książkowe

Streszczenie: Tekst prezentuje historię zakładek, przegląd stron WWW poświęconych zakładkom, galerię zakładek z kolekcji autorki. Zakładka książkowa bywa towarzyszem podróży, może być także pamiątką z podróży. Historia zakładek związana jest z rozwojem książki, sięga czasów starożytnych, zachowały się średniowieczne przykłady. Ważny okres rozwoju zakładek to epoka wiktoriańska i edwardiańska. W drugiej połowie XIX w. zaczęły pojawiać się zakładki indywidualne, kolekcjonerskie. Zakładki wykonywane są w wielu kształtach z różnorodnych materiałów. Obok swej głównej funkcji — zaznaczania miejsca, w którym zakończono czytanie, stanowią element dekoracyjny, wykorzystywane są także jako nośnik informacji, forma reklamy.

Słowa kluczowe: zakładka, biżuteria książki, hobby

ODE TO A BOOKMARK

*O little bookmark slim and slight between the pages closed up tight.
When at last I douse my light you guard my place all through the night.
No matter where that place may be I know you'll keep it just for me.
Then in the morn your squarish head amidst the book above my bed.
O little bookmark slim and slight working, working through the night.*

Duncan Ball

Podróże realne i sentymentalne

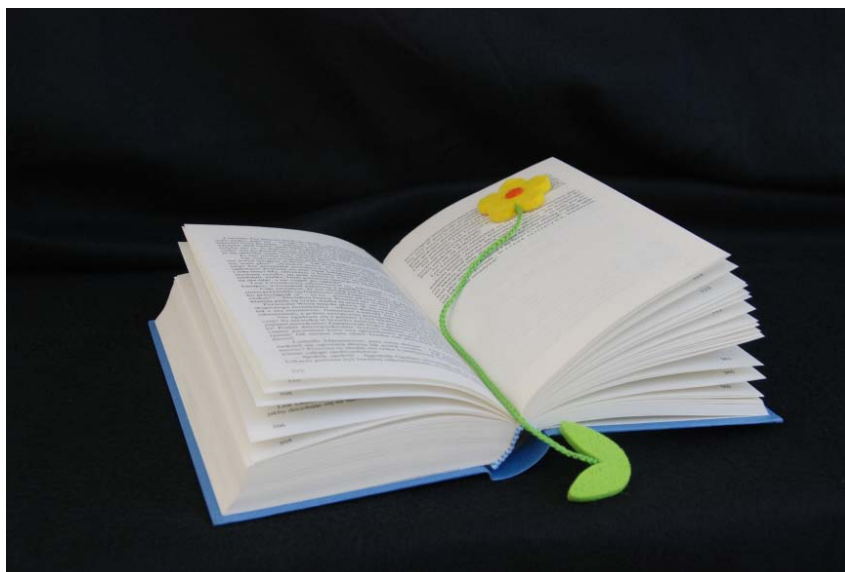
W jaki sposób zakładka książkowa, stanowiąca także odrębny, ciekawy przedmiot, kojarzy się z tematem podróży? Dla mnie książka to nieodłączny towarzysz podróży. Tej codziennej, jaką jest np. droga do pracy (tramwaj okazuje się być doskonałą czytelnią), także tych dłuższych, np. urlopowych wyjazdów. Nie wyobrażam sobie czasu wolnego bez lektury. A w czytanej przeze mnie książce zawsze znajduje się właśnie zakładka. W związku z powszechnością zakładek mogę nabywać nowe ciekawe eksponaty. Bywają one pamiątką lub prezentem z podróży, z odwiedzanego miejsca, kraju, miasta, muzeum, oglądanej wystawy itp. Zakładki umożliwiają także wędrówkę w czasie. Zdarza się, że swoją graficzną formą wiążą się z przeczytaną książką, odwiedzionym miejscem, upamiętnionym przez nie wydarzeniem, a przez to ożywiają wspomnienia. Posiadam też zakładki, które obdarzam szczególnym sentymentem, kojarzę je z konkretnymi sytuacjami, lekturami. Przez to pozwalają powrócić do nich w myślach, są impulsem do powrotnej podróży. Zakładki, to nie tylko moje hobby kolekcjonerskie, ale też własnoręczne robię je, czasem z dziećmi. Sprzyjają temu wspólne wyjazdy w czasie urlopu. Wykonane z koralików, papieru, szydełko rękodzieła powiększają często mój bagaż z powrotnej podróży i kolekcję.

Podróże, nie tylko własne, dają wiele możliwości realizacji zapoczątkowanej kilka lat temu pasji kolekcjonowania, niosącej wiele przyjemności i satysfakcji, wynikającej z: możliwości własnoręcznego wykonania książkowej biżuterii — tak bywają nazywane

zakładki; użytkowania kolekcjonowanych przedmiotów; oglądania i poznawania pomysłowości włączeni użyteczności ze sztuką.

Krótko o długiej historii zakładek

Zainteresowanie zakładkami zaczęło się od małego przedmiotu, który ma jednak długą historię i temu chcę w tym miejscu poświęcić uwagę. W polskich źródłach informacje na temat zakładek są bardzo skąpe. Korzystając więc z materiałów anglojęzycznych dostępnych on-line postaram się przybliżyć losy zakładki książkowej.

Historia zakładek jest ściśle związana z rozwojem książki. Pierwsze datowane zakładki pochodzą z czasów średniowiecza. Potrzeba stosowania zakładek wynikała wówczas z rzadkości i wartości pierwszych druków, miejsce czytania należało zaznaczać tak, aby nie uszkodzić kart cennej księgi. Jednak oczywiście wydaje się, że zakładek używano już od starożytności, kiedy stosowanym materiałem piśmienniczym był papirus, a książka miała formę zwoju. Zakładki musiały być wykorzystywane z uwagi na ogromne rozmiary zwoju papirusu, ich długość wynosiła nawet 40 metrów. Niektóre z najstarszych zakładek odnalezionych w średniowiecznych klasztorach mają formę spinacza. Wykonane zostały z welinu, czyli pergaminu z cielęcej skóry. Wykorzystywanie tego właśnie typu zakładki można sobie wyobrazić już w starożytnym Egipcie, w papirusowych zwojach. Jedne z wcześniejszych zakładek pochodzenia klasztornego, datowane na późne średniowiecze (XII–XV w.), można odnaleźć w inkunabułach — pierwszych drukowanych pismach. W większości wykonane są z welinu lub resztek skóry, która zostawała z oprawy książki. Już wczesne zakładki cechuje różnorodność kształtów od zwykłych prostych pasm do trójkątnych zaciskowych czy też posiadających ruchomy, obrotowy element umożliwiający zaznaczanie kolumny, na której zakończono czytanie.

Iluminowany manuskrypt — „Historia Scholastica” z XIII w. napisany przez Petera Comestera, z zasobu British Library zawiera interesującą i rzadką zakładkę — jedna ze stron manuskryptu jest zagięta wzdłuż całej długości, przez co sama staje się praktyczną zakładką. W Royal Museum w Brunei możemy zobaczyć zakładkę z XVI w. pochodzącą z Indii, wykonaną z kości słoniowej, zdobioną geometrycznymi ażurowymi wzorami. Używana była w iluminowanym Koranie. Jedna z pierwszych wzmianek odnosząca się do zakładki książkowej pochodzi z roku 1584, kiedy to Christopher Barker, nadworny drukarz królowej Elżbiety, podarował jej jedwabną zakładkę z frędzlami. Ch. Braker, mianowany w 1577 r. królewskim drukarzem, był również sukiennikiem, stąd pojawił się pomysł na zastosowanie jedwabiu.

Popularną w XVIII i XIX w. zakładką była wąska jedwabna tasiemka, rzadko szersza niż 1 cm. Przyczepiona u góry grzbietu książki i tak długa, aby wystawała poza dolną jej krawędź. Tego typu zakładki są w użyciu do dziś, głównie w twarδοoprawnych wydaniach i w informatorach, książkach faktograficznych. Zakładki XIX-wieczne najczęściej używane były w Biblii i modlitewnikach, zazwyczaj wykonywano je z jedwabiu lub z haftowanych tkanin.

Pierwsze odrębne, indywidualne, a zatem kolekcjonerskie zakładki zaczęły pojawiać się w latach 50. XIX w. Przełomowym momentem w dziejach zakładek były epoki wiktoriańska oraz edwardiańska. To czas wspaniałego rozkwitu zarówno wzornictwa, jak i stosowanych materiałów. Powszechnym zwyczajem było wówczas haftowanie. Od młodych dziewcząt oczekiwano prezentacji umiejętności posługiwania się igłą. W związku z tym powstało wiele zakładek, którymi obdarowywani byli przyjaciele i członkowie rodziny. Te domowej roboty zakładki często wykonywane były z kawałków wstążek ręcznie haftowanych, niekiedy do wstążek przyszywano akwarelowe obrazki lub hafty wykonane na perforowanych kartach.

W Coventry — brytyjskim centrum przemysłu włókienniczego — w latach 60. XIX w. pojawiły się maszynowo tkane jedwabne zakładki. Jedne z pierwszych wykonane były przez J. & J. Cash w 1861 r. dla upamiętnienia śmierci księcia Alberta, męża królowej Wiktorii. Wybitnym twórcą jedwabnych zakładek, szcycącym się posiadaniem 900 różnych wzorów, był Thomas Stevens z Coventry. Wyprodukowane przez niego zakładki nazywane są *stevengraphs*, wykonywane były na różne okazje i święta. W czasach wiktoriańskich tkane jedwabne zakładki były wysoko cenionym prezentem.

Rozwój zakładek przebiegał paralelnie z rozpowszechnianiem się książek, pojawiały się one w nowych kształtach i z użyciem innych tworzyw. Do lat 80. XIX w. stopniowo malała produkcja jedwabnych zakładek, zaczęły się pojawiać drukowane — wykonywane ze sztywnego papieru lub kartonu. W Stanach Zjednoczonych w 1869 r. jako tani substytut kości słoniowej pojawił się celuloide, czyli prekursor plastiku. Celuloidowe produkty były niedrogie i popularne, materiał ten zaczęto także, podobnie jak papier, używać do wyrobu zakładek.

Wiktoriańskie i edwardiańskie papierowe i celuloidowe zakładki były ulubionym medium, formą reklamowania produktów i usług oraz promocji organizacji non profit. Księgarze, wydawcy, firmy ubezpieczeniowe, a także przedstawiciele branży rozrywkowej i turystycznej oraz inni przedsiębiorcy zaczęli wykorzystywać zakładki jako darmowe materiały promujące ich działalność, wyroby i usługi. O produktach, takich jak mydła, pianina, kuchenki, meble, perfumy, leki, buty, ubrania, tytoń i artykuły spożywcze, informowano na zakładkach.

W epoce wiktoriańskiej często zdarzało się, że karty w książkach nie były całkowicie rozdzielone, dopiero nabywca książki samodzielnie je rozcinał. Połączono wówczas dwie funkcje w jednym przedmiocie — zakładkę i nożyk do papieru. Wiele zakładek miało kształt miecza lub noża, używano ich do rozcinania kart książkowych oraz do listów. Niektóre z nich wykonane były ze sztywnego papieru, ale nie były wystarczająco skuteczne. Zaczęto więc stosować inne tworzywa: szylkret, drewno, srebro, złoto, mosiądz, miedź, kość słoniową, brąz, celuloide, cynę, masę perłową, skórę. W drugiej połowie XIX w. istniały firmy specjalizujące się w produkcji zakładek, np. Gorham, S. Kir & Sons, Tiffany.

W języku angielskim istnieją dwa słowa oznaczające zakładkę: *bookmark* oraz *pagemaker*. Drugie określenie odnosi się zazwyczaj do metalowych zakładek wytwarzanych w Anglii. Wykonywano je w ciekawych kształtach, często posiadały zdobione ornamentami uchwyty — rękojeści, wiele z nich nosiło monogramy właścicieli.

Znane są próby dzielenia dziejów zakładek, np. A. W. Coysh wyróżnił cztery główne okresy: 1850–1880 wstążkowe; 1880–1901 wiktoriańskie ogłoszeniowe; 1901–1914 przed I wojną światową; od 1914 r. do czasów obecnych — reklamowe i pamiątkowe. Inną klasyfikację promował Joan Huegel — wydawca ukazującego się w Stanach Zjednoczonych biuletynu *Bookmark Collector*. Wyróżnił on 13 kategorii obejmujących zarówno dawne, jak i współczesne zakładki. Podzielił je ze względu na materiał wykonania lub źródło pochodzenia i informacje, jakie niosą: ogłoszeniowe, okazjonalne, zagraniczne, rządowe, rękodzielnicze, biblioteczne, organizacji krajowych, nowości ciekawostki, inne materiały, wydawcy i księgarze, religijne, jedwabne tkane i wstążkowe, pamiątkowe.

Zakładki do książek to przedmioty służące do zaznaczania miejsca, w którym zakończono czytanie — taka jest ich geneza i funkcja. Obok początkowej praktycznej roli stały się wartościowymi elementami dekoracyjnymi, przedmiotami kolekcjonerskimi. Zakładki mogą mieć różną postać, kształt, były i są nadal wykonywane z różnorodnych materiałów, zauważono także i doceniono ich potencjał jako medium reklamowego, informacyjnego.

Zainteresowanym proponuję przegląd wybranych stron WWW poświęconych zakładkom: [Dostęp 16.03.2011]. Dostępny w World Wide:

- Mirage Bookmark: a cool touch of art <http://www.miragebookmark.ch/index.html>;
- Bookmark Collector <http://www.bookmark-collector.com/>;
- The Bookmark Shop <http://www.thebookmarkshop.com/historyofbookmarks.htm>;
- Krueger Books — Bookmark Museum <http://www.kruegerbooks.com/books/bookmarks/>;
- Bookmarks Lois R. Densky-Wolff http://hq.abaa.org/books/antiquarian/news_fly?code=25;
- In My Book <http://www.inmybook.com/index.php>;
- James' Collecting Bookmarks Page <http://www.jamesfuqua.com/bkmarks.html>;
- Zakładki Ewy <http://zakladki.fm.interia.pl/>;
- Zakładki Magdy <http://www.magda.sileman.net.pl/>;
- Świat zakładek <http://agnieszka.jacekgodlewski.net.pl/index.php>;
- Le Marque Page <http://marque-pages.pagesperso-orange.fr/>;
- Stevengraph4u <http://stevengraph4u.com/index.htm>.

Bibliografia

- [1] *The World of Bookmarks: History of Bookmarks* [on-line]. [Dostęp 16.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: http://www.miragebookmark.ch/wb_history.htm.
- [2] DENSKY-WOLFF, L. R. Bookmarks. W: *The Ephemera of Society America* [on-line]. [Dostęp 16.03.2011]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ephemerasociety.org/examples/ex-bookmarks.html>.
- [3] SZULC-KRAJKA, B. Zakładki do książek w służbie reklamy. *Poradnik Bibliotekarza* 2005, nr 4, s. 28–30.